

HDZ Bosne i Hercegovine: nastanak, ustrojstvo i ideologija

Dario Nikić Čakar*

Sažetak

Autor analizira nastanak i djelovanje HDZ-a Bosne i Hercegovine tijekom 1990-ih, polazeći od teze da HDZ BiH nije djelovao kao autohtona stranka političkog sustava Bosne i Hercegovine, već prvenstveno kao ogranak hrvatskog HDZ-a. HDZ BiH igrao je dvostruku stratešku igru čiji je osnovi cilj bila teritorijalizacija Bosne i Hercegovine i pripajanje Hrvatskoj onih dijelova na koja su Hrvati polagali svoje „povijesno pravo“. Rekonstruirajući ideološke i organizacijske obrasce HDZ-a BiH, autor nudi uvjerljive interpretacijske argumente za potvrdu teze o njegovoj bosanskohercegovačkoj neautohtonosti. Čak je i tadašnji naziv stranke „HDZ u BiH“ odnosno „HDZ za BiH“ na najopćenitijoj identitetskoj razini ukazivao na jedinstvenu nacionalnu platformu po kojoj hrvatski narod treba živjeti u jednoj državi u njenim povijesnim granicama. Nakon potpisivanja Dejtonskoga mirovnog sporazuma 1995. godine počela je slabiti organizacijska i ideološka veza hrvatskoga i bosanskohercegovačkog HDZ-a, a smrću Franje Tuđmana u prosincu 1999. godine i smjenom vlasti u Hrvatskoj u siječnju 2000. godine dolazi do konačnog raskida *organskih* veza između dviju stranaka.

Ključne riječi: Hrvatska demokratska zajednica (HDZ), Bosna i Hercegovina, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Franjo Tuđman

1. Uvod

HDZ Bosne i Hercegovine osnovan je u ljeto 1990. godine nekoliko mjeseci prije održavanja prvih višestranačkih izbora. Nastao u složenoj višenacionalnoj bosanskohercegovačkoj zajednici, koju su u to vrijeme karakterizirale komunistička deideologizacija i snažna nacionalistička mobilizacija, HDZ BiH odmah je preuzeo ulogu „stožerne političke snage“ među Hrvatima u Bosni i Hercegovini. I druge dvije nacionalne zajednice okupile su se oko svojih „stožernih“ stranaka – tako se još uvijek nedefinirana muslimansko-bošnjačka zajednica okupila oko Stranke demokratske akcije (SDA), dok je srpska zajednica prepustila vodstvo popularnoj Srpskoj demokratskoj stranci (SDS). Glavna je teza ovog rada da HDZ BiH nije djelovao kao autohtona stranka političkog sustava Bosne i Hercegovine, već su poticaji za njegov nastanak došli izvana, a tijekom 1990-ih funkcionirao je kao ogranak, odnosno podružnica, hrvatskog HDZ-a. Drukčije rečeno, HDZ BiH imao je dvostruki identitet – organizacijski je bio stranka koja okuplja veliku većinu bosanskohercegovačkih Hrvata, ali se programski, ideološki i interesno-politički shvaćao kao dio matične stranke u Zagrebu. Takva podvojena priroda HDZ-a BiH bila je neraskidivo

* Dario Nikić Čakar, znanstveni novak Fakulteta političkih znanosti na istraživačkom projektu „Hrvatska u regionalnom okruženju“ i asistent na kolegijima Uvod u komparativnu politiku i Političke stranke.

povezana sa širim političkim stavom Hrvata u Bosni i Hercegovini o tome da je njihova sudbina vezana za Hrvatsku, a ne za Bosnu i Hercegovinu kao njihovu pravu domovinu. Na referendumu u veljači i ožujku 1992. godine Hrvati su, zajedno s Muslimanima, poduprli projekt neovisne Bosne i Hercegovine. Mirjana Kasapović, međutim, ističe da bi bilo pogrešno tu masovnu hrvatsku potporu samostalnoj Bosni i Hercegovini tumačiti kao nekakav autentičan izraz njihove političke volje, budući da njihovi strateški politički interesi nisu bili vezani za bosanskohercegovačku zajednicu. „Već se u vrijeme referenduma moglo naslutiti – a kasnije su događaji uvelike potvrdili te slutnje – da je hrvatska potpora državnom osamostaljenju Bosne i Hercegovine bila privremena i kontingentna, te da je ponajprije bila motivirana taktičkim razlozima. U suočenju s povijesnim izborom između ostanka u Jugoslaviji ili života u samostalnoj Bosni i Hercegovini, oni su masovno optirali za drugu političku opciju“ (Kasapović, 2005: 107). Hrvati su projekt samostalne Bosne i Hercegovine smatrali privremenim rješenjem ili prijelaznim oblikom političke tvorevine koji će poslužiti njihovim interesima sve dok se ne uspostave povoljne okolnosti za pripajanje „povijesnih hrvatskih zemalja“ matici Domovini. „Upravo je taj povijesni kontekstualni pritisak pretvorio njihovo optiranje za Bosnu i Hercegovinu u „drugi najbolji izbor“, ili u „manje loš izbor“, ili u „izbor manjeg zla“. To umnogome relativizira hrvatsku potporu državnoj neovisnosti Bosne i Hercegovine, kao što su, uostalom, potvrdili i ratni događaji, napose hrvatsko-bošnjački rat 1992. i 1993. godine“ (Kasapović, 2005: 107-108).

Dvostruka strateška igra Hrvata u Bosni i Hercegovini najbolje se ogleda u uspostavi Hrvatske zajednice Herceg-Bosne u studenom 1991. godine i njenom preoblikovanju u Hrvatsku republiku Herceg-Bosnu početkom 1993. godine. Naime, HDZ BiH svoj je strateški cilj teritorijalizacije Bosne i Hercegovine i pripajanja Hrvatskoj onih dijelova na koja su Hrvati polagali svoje „povijesno pravo“ nastojao prikriti opravdanjem kako je nastanak hrvatske zajednice bio „odgovor na organiziranje srpskih autonomnih oblasti“ (Kasapović, 2005: 120). HDZ BiH osnivanjem Republike nastojao je, s jedne strane, zaštititi Hrvate od srpske agresije, ali je isto tako, kad za to dođe pogodno vrijeme, smjerao pripajanju herceg-bosanskih teritorija Republici Hrvatskoj. Bošnjački politolog Suad Arnautović (2009) zbog toga HDZ BiH naziva „razbijačem“ Bosne i Hercegovine, koji je sa Srpskom demokratskom strankom dijelio više zajedničkih interesa nego s muslimanskom SDA.¹ Dakle, politički interesi hrvatske zajednice u Bosni i Hercegovini, a osobito HDZ-a kao njenoga legitimnog predstavnika, bili su utemeljeni na načelu prirodnoga i povijesnoga prava „hrvatskoga

¹ Arnautović ističe da su SDS i HDZ dijelili osnovnu ideološku i političku orijentaciju koja će rezultirati militarističkim ustrojstvom i pokušajem otvorenog rušenja vlastite države.

nacionalnog bića“ na jedinstvo i zajednički život u jednoj državi. Prvi je put zahtjev za „teritorijalnom cjelinom hrvatskog naroda u njegovim povijesnim i prirodnim granicama“ iskazan u Proglasu Hrvatske demokratske zajednice, koji je 29. studenog 1989. upućen „Saboru SR Hrvatske i cijelome hrvatskom narodu u Domovini i svijetu“. Svoj najjasniji i obuhvatni iskaz taj je program svehrvatskog ujedinjenja dobio u uvodnom izlaganju Franje Tuđmana, *Programske zasade i ciljevi HDZ-a*, na Prvom općem saboru HDZ-a u veljači 1990. godine. Tuđman je, braneći tezu iznesenu u Proglasu, naglasio da se moraju uzeti u obzir povijesni i geopolitički čimbenici koji su presudni za probitak hrvatskog naroda. „Taj naš zahtjev bio je izraz i nastavak samo gledišta takvih hrvatskih političara, prošloga i ovoga stoljeća, kakvi su bili 'otac domovine' dr. Ante Starčević, pa Mihovil Pavlinović, dr. Ante Trumbić i Stjepan Radić. Oni su redom govorili o Bosni i Hercegovini sa stajališta njihova geopolitičkog jedinstva i s Hrvatskom i sa Zapadom, ne dvojeći o tome što bi njihov narod referendumom odlučio gdje mu je mjesto“ (u: Đurić, Munjin i Španović, 1990). U Bosni i Hercegovini to je „povijesno pravo“ bilo shvaćeno kao pravo na otcjepljenje i priključenje Republici Hrvatskoj. Iz logike političkih i ratnih zbivanja u Bosni i Hercegovini u prosincu 1991. godine, dakle prije referenduma o neovisnosti, proizlazilo je da se to 'povijesno pravo' moglo konzumirati odmah, budući da su Srbi već bili vojno i politički 'rastočili' teritorij Bosne i Hercegovine“ (Kasapović, 2005: 108). Hrvatska zajednica, a kasnije Republika Herceg-Bosna trebala je stoga predstavljati pravni temelj za pripajanje bosanskohercegovačkih teritorija Republici Hrvatskoj.

Imajući na umu takvu dvostruku politiku koju je HDZ BiH vodio tijekom 1990-ih, Kasapović smatra da je hrvatska politička elita u Bosni i Hercegovini slijedila „neautentičnu nacionalnu politiku“, čiji je ideološki i politički program vrlo teško rekonstruirati. Vodstvo HDZ-a BiH nikada nije artikuliralo jasne političke ciljeve i zahtjeve, a takvo strateško kameleonstvo svoje je pokriće pronašlo u srpskoj politici u Bosni i Hercegovini. Naime, hrvatska zajednica je smatrala da se srpskim rastakanjem Bosne i Hercegovine i ona može legitimno uključiti u proces teritorijalne podjele, „opravdavajući se time da ona nikad ne bi prva posegnula za tim sredstvima. Hrvatska politička elita tako je srpsko ponašanje, svjesno ili nesvjesno, pretvorila u obrazac koji određuje i opravdava njezino političko djelovanje“ (Kasapović, 2005: 177). Po Arnautoviću, politika koju je vodila hrvatska politička elita u Bosni i Hercegovini oduvijek se utvrđivala u Zagrebu, a HDZ BiH služio je samo kao instrument njenog provođenja. „Zbog nedostatka potrebne BH autentičnosti, s jedne strane, ali posebno zbog potrebe slijepog provođenja politike Zagreba, s druge strane, dolazilo je do vrlo čestih kadrovskih čistki unutar stranke... Samo u prvom periodu borbe za samostalnost

republika bivše SFRJ, HDZ je bio za suverenu BiH. Kasnije će se otkriti pravo lice tadašnje politike Zagreba, odnosno pokušaj realiziranja 'refreširanog' dogovora Cvetković-Maček iz 1939. godine o podjeli Bosne (dogovor Tuđman-Milošević iz Karađorđeva)“ (Arnautović, 2009: 186-187).

Rekonstruirajući proces nastanka i razvoja HDZ-a Bosne i Hercegovine tijekom 1990-ih, nastojat ću ponuditi uvjerljive interpretacijske argumente za potvrdu teze o njegovoj bosanskohercegovačkoj neautohtonosti. Čak je i tadašnji naziv stranke „HDZ u BiH“ odnosno „HDZ za BiH“ na najopćenitijoj identitetskoj razini ukazivao na jedinstvenu nacionalnu platformu po kojoj hrvatski narod treba živjeti u jednoj državi u njenim povijesnim granicama. Za Hrvate u Bosni i Hercegovini nacionalna povijest stoga nije bosanskohercegovačka, već hrvatska povijest; svojom pravom Domovinom nisu smatrali Bosnu i Hercegovinu, već Hrvatsku; sukladno tomu, Domovinski rat nije bio isključivo rat u Bosni i Hercegovini, nego prvenstveno rat u Hrvatskoj i hrvatskim povijesnim prostorima u Bosni i Hercegovini; na kraju, HDZ BiH nije tijekom 1990-ih bio stranka lojalna bosanskohercegovačkoj državi, već svojoj matičnoj stranci u Hrvatskoj.

2. Nastanak i djelovanje HDZ-a Bosne i Hercegovine

Odmah nakon osnivanja Hrvatske demokratske zajednice u lipnju 1989. godine u Zagrebu, vodstvo stranke započelo je ustrojavati široku mrežu stranačkih ogranka i podružnica. Iako je sve do početka veljače 1990. godine, kada je službeno registriran kao politička stranka, HDZ djelovao polulegalno, snažna nacionalna mobilizacija dovela je do rapidnoga širenja HDZ-a po cijeloj Hrvatskoj. Tako je već koncem rujna 1989. godine samo u SR Hrvatskoj HDZ imao „oko 20000 članova, u Slavoniji i Baranji više od 2000 u 22 ogranka“ (Mijatović, 1999: 101). Vladimir Šeks naglašava da je nakon Osnivačke skupštine HDZ-a utemeljen Regionalni odbor za Slavoniju i Baranju, „vodstvo kojeg danonoćno u pokretu osniva ogranke na području današnjih županija (Osječko-baranjske, Vukovarsko-srijemske, Požeško-slavonske, Brodsko-posavske i Virovitičke) od sela do sela. Bio je to golem rad i napor, ali je urodio plodom. Prekrili smo ¼ Hrvatske gustom mrežom ogranka i stvorili čvrstu strukturu pokreta i tako gotovo 100% ispunili politički prostor cijele Slavonije, Baranje i Srijema. Istodobno i po drugim dijelovima Hrvatske jačao se i širio ustroj HDZ-a“ (Šeks, 1999: 441-442). Usporedno s organizacijskim širenjem odvijala se i kontinuirana

nacionalna mobilizacijska kampanja, a do veljače 1990. godine, kada je održan Prvi opći sabor, „stvoren je moćni ustroj HDZ-a“ (Šeks, 1999: 442).² Do kraja 1990. godine HDZ je na cijelom teritoriju Hrvatske ustrojio „općinske odbore u svih 116 općina i ogranke HDZ-a u više od 2700 mjesnih zajednica, u BiH oko 200 ogranaka i u inozemstvu više od 300 ogranaka“ (Mijatović, 1999: 134).

Premda je HDZ u ideološkom pogledu nastao kao „hrvatski općenarodni pokret“ (Tuđman, 1999: 7) odnosno svehrvatski nacionalni pokret, jasno je da HDZ-ovu organizacijskom stroju nacionalne granice nisu bile nikakva prepreka. Zbog toga je HDZ bio fenomen među postkomunističkim strankama-pokretima, jer u organizacijskom pogledu nije bio vezan samo za Hrvatsku, već je svoju mrežu ogranaka proširio po cijelom svijetu, postajući svojevrsni globalni odnosno planetarni hrvatski nacionalni pokret.³ „Kad se među hrvatskim iseljenicima čulo za osnivanje HDZ-a u Zagrebu u veljači 1989. pod vodstvom dr. Tuđmana, nije bilo većeg grada u SAD-u i Kanadi koje nije želio imati ogranak. Prigodom dolaska dr. Franje Tuđmana i dr. Dalibora Brozovića na Slavistički kongres u Chicagu, u studenom 1989. osnovani su ogranci u 16 gradova, a uskoro nakon toga još u 35 gradova Kanade i SAD-a. Većina ogranaka HDZ-a na sjevernoameričkom kontinentu je ipak oformljena prije Prvog općeg sabora HDZ-a u Zagrebu, 24. i 25. veljače 1990., tako da je većina ogranaka imala i svoje delegate na tom saboru“ (Beljo, 1999: 231; Čizmić, Sopta i Šakić, 2005: 437). U Njemačkoj je Tuđman ostvario kontakt s hrvatskom zajednicom u jesen 1988. kada je održao predavanje u Stuttgartu za Hrvate pokrajine Baden-Württemberg, a nakon toga je posjetio i druge velike hrvatske centre u Njemačkoj. „Dr. Tuđman je govorio hrvatskim iseljenicima i hrvatskim radnicima na tzv. privremenom radu u Njemačkoj o prednostima zajedničkoga političkog programa nove domovinsko-iseljeničke udruge još u veljači 1989. U lipnju 1989. Zdenka Babić Petričević imenovana je, od tada već predsjednika Hrvatske demokratske zajednice dr. F. Tuđmana, za predstavnicu HDZ-a za Njemačku. Prvi

² Tuđman je u svomu uvodnom izlaganju na tom Saboru ustvrdio kako je presudnu ulogu za nacionalnu mobilizaciju imao Proglas iz studenog 1989. godine. „Proglas je u hrvatskom narodu, podjednako u domovini i iseljeništvu, naišao na tako golem odjek da je izazvao nagli razmah HDZ. Broj članstva i ogranaka umnožavao se takvom brzinom, i u takvom opsegu, da je to nadilazilo mogućnosti našeg dotadašnjeg amaterskog ustrojstva a i sva najoptimističkija očekivanja. Danas gotovo i nema grada, općinskoga ili manjeg mjesta u domovini, i u svijetu gdje žive Hrvati, u kojima nema članstva, ogranaka i odbora HDZ“ (u: Đurić, Munjin i Španović, 1990).

³ Do koje je razine sezala ta HDZ-ova globalna organizacijska penetracija svjedoči i Ivan Bobetko, jedan od osnivača stranke: „Osnivao sam HDZ po mnogim gradovima i mjestima u Hrvatskoj. Zapravo, u vrlo kratkom roku mi smo obavili potpunu organizacijsku strukturu stranke, nije bilo sela i grada gdje nismo organizirali i imali odbor HDZ-a i osnivačke skupštine. Ja sam po noći putovao autobusom, po danu organizirao skupštine. Čak smo i u Rusiji, u Dolinsku, gdje je bila jedna skupina radnika iz Siska, osnovali Ogranak HDZ-a. Tako smo izgradili jedan sustav ovdje u Domovini, a s druge strane dr. Franjo Tuđman je napravio jednu drugu veliku stvar, okrenuo se prema iseljeništvu i povezao domovinsku i iseljenu Hrvatsku. To je bila njegova inicijativa“ (Bobetko, 1999: 322).

ogranak HDZ-a osnovan je u Bruchsalu u rujnu 1989., a zatim u Stuttgartu, a nakon toga još u devedeset gradova diljem SR Njemačke“ (Beljo, 1999: 237; Čizmić, Sopta i Šakić, 2005: 447). Prvi ogranak HDZ-a u Australiji osnovan je u Melbourneu u kolovozu 1989. godine, a poslije su ogranci osnovani u svim većim australskim gradovima. Prva HDZ-ova podružnica u Austriji osnovana je u Beču 13. siječnja 1990.; u Švicarskoj se s osnivanjem ogranka započelo već u lipnju 1989. u kojoj ih je djelovalo dvanaest; ogranci su osnivani i u Švedskoj, Norveškoj, Belgiji, Francuskoj, Velikoj Britaniji, Nizozemskoj, Brazilu, Južnoj Africi, Argentini, Čileu, Venezueli, Peruu, Urugvaju i na Novom Zelandu.

Inicijative za osnivanje HDZ-a u Bosni i Hercegovini pojavile su se u proljeće 1990. godine. Ante Beljo, višegodišnji ravnatelj Hrvatske matice iseljenika, glavni tajnik HDZ-a i pomoćnik ministra informiranja u vladi nacionalnog jedinstva premijera Franje Gregurića, ističe da je „odmah po osnivanju HDZ-a u Hrvatskoj probuđen interes za osnivanje ogranka i u BiH, a budući se radilo o drugoj republici bilo je potrebno pričekati da se i u BiH prihvati višestranačje, a onda urediti organizaciju prema republičkim zakonima“ (Beljo, 1999: 221). U spomen-knjizi *Dvadeset godina Hrvatske demokratske zajednice Bosne i Hercegovine 1990.-2010.* navodi se da je 13. ožujka 1990. godine u Mokrom pokraj Širokog Brijega osnovan prvi Inicijativni odbor HDZ-a.⁴ Tijekom ljeta te godine osnivani su stranački ogranci u svim većim mjestima gdje su živjeli Hrvati, a osobito u zapadnoj Hercegovini gdje je stvoren Koordinacijski odbor HDZ-a za Bosnu i Hercegovinu. HDZ je u Bosni i Hercegovini od početka funkcionirao kao još jedna izvanhrvatska podružnica stranačke središnjice, ali koja je zbog svoga geostrateškog značenja zasigurno bila najvažnija. Tuđmanovo naglašavanje povijesnoga državnog prava na hrvatske prostore u Bosni i Hercegovini, kao i demografska činjenica o velikom broju Hrvata koji su na njima živjeli, učinili su od Bosne i Hercegovine prvorazredan interesni cilj HDZ-ova vodstva. Zbog toga se snažan val nacionalne mobilizacije koji je zahvatio Hrvatsku prelio i među Hrvate u Bosni i Hercegovini, a do Prvoga općeg sabora HDZ-a u Sarajevu 18. kolovoza 1990. godine stranka je već imala status nacionalnog pokreta koji je usisavao najširi krug ljudi različitih političkih stavova. „Takvom ju je učinila najava oslobađanja nacionalnih, vjerskih, političkih i ljudskih prava koja su do tada bila potisnuta pa i grubo potirana u totalitarnom jednopartijskom sustavu. Kad se osnovao HDZ za grad Sarajevo, u lipnju 1990. godine u naselju Stup u jednoj privatnoj kući, među inicijatorima osnivanja Stranke našlo se i pet muslimana, odnosno Hrvata islamske

⁴ Karlo Rotim u prvom svesku svoje trosveščane kronologije *Obrana Herceg-Bosne* navodi podatak da je prvi mjesni Inicijativni odbor HDZ-a u Bosni i Hercegovini osnovan u mjesnoj zajednici Drinovci 24. ožujka 1990. godine (Rotim, 1999: 265).

vjeroispovijesti, kako su se oni deklarirali. Slično je bilo i u drugim krajevima“ (Čović i dr., 2010: 23). Anto Valenta, jedan od osnivača HDZ-a u srednjoj Bosni i važan sudionik utemeljiteljske skupštine Hrvatske zajednice Herceg-Bosne, navodi da su Hrvati u Bosni i Hercegovini s oduševljenjem prihvatili HDZ-ov politički program i aktivno se uključili u nacionalni pokret, koji su smatrali jedinim sredstvom političke borbe za budućnost hrvatskog naroda. Opisujući atmosferu koja je u to vrijeme vladala među bosanskohercegovačkim Hrvatima, Valenta, između ostalog, naglašava da su Hrvati „na svečanim, dobro organiziranim skupovima u ograncima HDZ-a u ambijentu ukrašenom hrvatskim zastavama, slikama dr. Franje Tuđmana, Stjepana Radića i bana Jelačića, govorili s ushićenjem: 'Hrvatska demokratska zajednica je u isto vrijeme i stranka i pokret. Kao pokret ima za cilj ujedinjenje svih Hrvata bez obzira gdje se oni nalazili, u borbi za demokraciju, za svoje slobode i za suverenost matične domovine Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine u kojoj živimo. Zbog toga je podržavamo. (...) Mi prema Republici Hrvatskoj trebamo imati istu ljubav kao i prema rodnoj grudi na kojoj živimo. Mi trebamo štovati i voljeti Zagreb kao grad naše matične Domovine i kao glavni grad svih Hrvata koji se nalaze bilo gdje na ovoj kugli zemaljskoj. Mi smo razbacani po cijelome svijetu. Ima oko četiri milijuna iseljenih Hrvata. Mi štujuemo Sarajevo, ali u Sarajevu je 1910. god. bilo 35% Hrvata, a danas nas je tamo samo 8%. Da je bilo slobode i ravnopravnosti, ne bismo se tako iseljavali. Zbog toga Hrvatska demokratska zajednica u svom programu ima naročito naglašenu borbu za ravnopravnost. Ako ćemo živjeti zajedno tu u Bosni i Hercegovini, moramo svi imati ista prava i iste slobode. Mi ćemo se za to boriti!“ (Valenta, 1999: 462-463).⁵

Osnivanjem Koordinacijskog odbora HDZ-a postavilo se pitanje izbora vodstva stranke u Bosni i Hercegovini. Po uhodanom obrascu osnivanja HDZ-ovih ogranka u svijetu, na čelo HDZ-a u Bosni i Hercegovini trebalo je izabrati osobu koja je utjecajna u hrvatskoj zajednici, a da je istovremeno pod kontrolom stranačke središnjice u Zagrebu. Rotim navodi podatak da je na drugoj sjednici Koordinacijskog odbora koja je održana potkraj lipnja 1990. godine u Ljubuškom, „dr. Davorin Perinović, liječnik iz Sarajeva, sebe uspio proglasiti pobjednikom“ (Rotim, 1999: 265). Populacijski brojna i politički najmoćnija hrvatska zajednica u Bosni i Hercegovini, ona hercegovačka, od početka je iskazivala nezadovoljstvo Perinovićevim nametanjem kao čelne osobe bosanskohercegovačkog HDZ-a. U svrhu rješavanja tog problema Josip Manolić, u to vrijeme jedan od najbližih Tuđmanovih

⁵ Od tih skupova HDZ-a u Bosni i Hercegovini izdvojio bih onaj u Čapljini održan 15. rujna 1990. godine, koji je bio jedan od najmasovnijih. Tada se na Osnivačkoj skupštini HDZ-a za Čaplinu okupilo oko pet tisuća članova i simpatizera, a među uzvanicima posebno su mjesto zauzeli predstavnici hrvatskog HDZ-a predvođeni Vladimirom Šeksom, Miroslavom Akmađom, Ivanom Toljom i Lukom Bebićem (Rotim, 1998: 47).

suradnika, održao je u Zagrebu sredinom srpnja sastanak sa svim predstavnicima općinskih odbora HDZ-a u Bosni i Hercegovini. Na sastanku su gotovi svi predstavnici, osim onih iz Gruda, Posušja i Tomislavgrada, dali potporu izboru Perinovića za predsjednika HDZ-a u Bosni i Hercegovini na nadolazećemu Prvom općem saboru stranke.⁶ Međutim, nakon Prvoga općeg sabora taj će se problem vezan za Perinovićevu ulogu u HDZ-u Bosne i Hercegovine dodatno intenzivirati, a razriješit će ga sam Tuđman smjenom Perinovića i imenovanjem Stjepana Kljuića predsjednikom HDZ-a BiH. Naime, Tuđman je, očito nezadovoljan Perinovićevim pogledom na budućnost Bosne i Hercegovine i pod snažnim utjecajem hercegovačke struje, organizirao 7. rujna 1990. godine sastanak u Zagrebu na koji su bili pozvani svi predstavnici općinskih odbora HDZ-a u Bosni i Hercegovini. Perinović je na tom sastanku opozvan s mjesta predsjednika i isključen iz stranke, a kao razlog navedeno je „djelovanje suprotno politici HDZ-a“, odnosno smijenjen je zbog „određenih nesporazuma“, kako ih je nazvao Ante Beljo.⁷ Imenovano je novo Predsjedništvo na čelu sa Stjepanom Kljuićem, sarajevskim Hrvatom i jednim od utemeljitelja HDZ-a u Bosni i Hercegovini.⁸

⁶ Prisjećajući se događaja s Prvog sabora, don Anto Baković, jedan od osnivača HDZ-a 1989. godine i vjeran Tuđmanov sljedbenik, ističe da je odmah nakon početka počela svađa oko toga tko će biti predsjednik. „Delegati iz općina su željeli Perinovića, a mi iz predsjedništva i predsjednik Tuđman smo željeli gosp. Lasića, to se doznalo i nastala je strašna svađa. (...) Ja mislim da su taj dan i Gojko Šušak, i Brozović i Beljo zapamtili kao jedan od najtežih dana u životu jer ovi nisu popuštali. Od deset do četiri popodne se nisu mogli složiti. Telefoni su stalno zvonili na relaciji Zagreb-Sarajevo“ (Baković, 1999: 318).

⁷ Pod tima „određenim nesporazumima“ krila se optužba protiv Perinovića zbog „razbijanja HDZ-a u Bosni i Hercegovini i podvajanja hrvatskog naroda u cjelini – domovini i iseljeništvu“ (Mijatović, 1999: 165). U intervjuu danom magazinu *Dani* iz veljače 2000. godine, Perinović je naveo kako pravi razlog smjene nije bila njegova pravoslavna vjera, već Tuđmanova opsesija Banovinom Hrvatskom, odnosno planom o podjeli Bosne i Hercegovine. Istaknuo da je i prije tog sastanka bilo pokušaja njegova rušenja, ali „kada su ovi iz Zagreba vidjeli da ne mogu nigdje na teritoriji Bosne i Hercegovine da me smijene, došla je naredba da jednostavno svi oni krenu na sastanak u Zagreb u dvoranu Globusa na Zagrebačkom velesajmu, gdje će se odlučivati o mojoj smjeni.“ Perinović je u tom intervjuu pokazao i nepoznavanje (ili nerazumijevanje) prave prirode HDZ-a u Bosni i Hercegovini početkom 1990-ih. Nije mu bilo jasno kako se o legalno izabranomu i legitimnom predsjedniku jedne bosanskohercegovačke stranke moglo odlučivati na teritoriju druge države. „Međutim, sastanak je počeo, kažem, bez većine sastava, a osim toga taj skup je već tada bio praktično na teritoriji druge države. Zamislimo da sad napravimo situaciju da se na teritoriji Njemačke odlučuje o predsjedniku partije u Švajcarskoj ili Austriji ili negdje drugo. Međutim, to nije nimalo smetalo Tuđmanu i njegovoj bulumentu da započnu taj sastanak.“ Perinović nije shvaćao da HDZ u Bosni i Hercegovini nije bio autonomna stranka, već samo ogranak hrvatskog HDZ-a nad kojim je Tuđman imao potpunu kontrolu.

⁸ Perinović smatra da je izbor Kljuića trebao poslužiti kao paravan Zagrebu za realizaciju plana podjele Bosne i Hercegovine. „Kljuić je de facto na moje mjesto bio postavljen od strane Zagreba i ja sam ga u prvo vrijeme gledao kao komponentu zagrebačke politike. Ja vjerujem da je Tuđman i očekivao da će on nastaviti raditi isključivo po diktatima Zagreba, u stilu: pogledaj šta se desilo sa Davorom Perinovićem; nije slušao pa evo kako je prošao. Da su oni postavili nekog iz zapadne Hercegovine na moje mjesto, apsolutno jasno bi objelodanili svoje namjere.“

Baković tvrdi da je odmah nakon izbora Perinovića na Prvom saboru stranke dobio zadatak pronalaženja novog predsjednika. „Istina dva tjedna sam imao na raspolaganju i nisam uspio. Išao sam u franjevacu, u dijecezanskih svećenika, u jednu bogosloviju, u drugu bogosloviju i tražio nekog normalnog Hrvata katolika ali ga nije bilo. Jedini kandidat bio je gosp. Miljenko Brkić iz Hercegovinu, ali on se nećkao. Tada mi je Manolić rekao: „Prestani dalje tražiti, mi ćemo imenovati“, i izabran je Stjepan Kljuić. Nikad mi nije jasno čiji je bio kandidat i tko ga je predložio“ (Baković, 1999: 318).

Sredinom rujna održan je sastanak u Sarajevu, kojemu su prisustvovali Gojko Šušak i Neven Jurica, a na kojem su izabrani i novi potpredsjednici stranke.⁹

HDZ u Bosni i Hercegovini formalno je utemeljen na Osnivačkoj skupštini 18. kolovoza 1990. godine, kada je u sarajevskoj dvorani Skenderiji održan Prvi opći sabor stranke. „U Sarajevu, u Skenderiji, u vrlo svečanoj atmosferi pred dvoranom – hrvatske zastave, pjevanje, veselje – i u dvorani pod vodstvom Ante Belje održana Osnivačka skupština HDZ-a za Bosnu i Hercegovinu kojoj su bili nazočni i predstavnici nekih hrvatskih i muslimanskih stranaka Hrvatske, BiH, Sandžaka i Kosova te predstavnici Crkve“ (Mijatović, 1999: 131). O tome koliki je bio utjecaj Zagreba i hrvatskog HDZ-a na osnivanje HDZ-a u Bosni i Hercegovini svjedoči sastav Radnog predsjedništva, u kojem su čak desetak članova bili visokopozicionirani dužnosnici hrvatskog HDZ-a (Dalibor Brozović, Neven Jurica, Gojko Šušak, Muhamed Zulić, Marin Sopta, Ante Beljo i dr.). Osim toga, posebno se ističe Beljina uloga, koji je „imao aktivnog udjela u organiziranju i vođenju skupštine“ (Beljo, 1999: 221). Objašnjavajući značenje Osnivačke skupštine HDZ-a u Bosni i Hercegovini, Arnautović zaključuje da se politika HDZ-a u toj republici od početka utvrđivala u Zagrebu, a lokalno ju je vodstvo samo slijepo provodilo. Po njemu se već s obzirom na folklorno-identitetsko značenje toga skupa moglo zaključiti u kojemu će se programsko-interesnom smjeru razvijati HDZ u Bosni i Hercegovini. „Bezbroj hrvatskih šahovnica i drugih nacionalnih hrvatskih znamenja, pjevanje hrvatske himne 'Lijepa naša', klicanje Franji Tuđmanu, s jedne strane i izostanak bilo kakvog simbola ili neke druge insignije koji bi podsjetio na Bosnu i Hercegovinu i grad Sarajevo u kojem se taj skup održavao, s druge strane, ukazao je već tada na politiku koja je utvrđena u Središnjem odboru HDZ u Zagrebu. I tadašnji naziv stranke „HDZ u BiH“ na svojevrsan način je potvrdio da ova stranka osim uskog nacionalnog interesa i okupljanja Hrvata neće voditi računa o širim interesima i autentičnoj bosanskohercegovačkoj politici. Dio iz programske deklaracije HDZ u kojem se kaže da će se HDZ zalagati za „ostvarivanje prava hrvatskog naroda na samoodređenje do otcjepljanje...“ izgleda nije se shvatao samo kao pravo Hrvata u Hrvatskoj. Sva kasnija politika Zagreba i Gruda potvrdila je takve ocjene“ (Arnautović, 2009: 186).

U organizacijskom pogledu HDZ u Bosni i Hercegovini bio je u prvoj polovici 1990-ih pod snažnom kontrolom stranačke središnjice iz Zagreba, a posebno je intenzivan taj odnos bio tijekom ratnih godina od 1992. do 1995. Pored brojnih susreta i konzultacija s Predsjedništvom HDZ-a BiH koje je Tuđman organizirao u Zagrebu, nije bilo važnijeg

⁹ Na konvenciji HDZ-a BiH održanoj 21. ožujka 1991. godine u Mostaru Kljuić je potvrđen za predsjednika, a jedan od potpredsjednika postao je Mate Boban, koji će naredne godine preuzeti vodstvo stranke.

sastanka HDZ-a u Bosni i Hercegovini kojemu nisu prisustvovali članovi Središnjeg odbora iz Zagreba. Navest ću samo nekoliko primjera koji će ilustrirati tu izravnu podređenost vodstva bosanskohercegovačkog HDZ-a središnjici iz Zagreba i ovisnost o njenim savjetima i preporukama. Tako je, primjerice, potkraj veljače 1991. godine u Bugojnu održana sjednica Predsjedništva HDZ-a BiH, i to „u proširenom sastavu s predsjednicima OO HDZ BiH, zastupnicima HDZ BiH u Skupštini BiH, ministrima ispred HDZ BiH u ondašnjoj Republičkoj Vladi zajedno s predsjednikom Vlade Jurom Pelivanom“ (Rotim, 1998: 37). Sjednici su prisustvovali i tadašnji glavni tajnik HDZ-a Ante Beljo te ministar za useljeništvo Gojko Šušak. Nadalje, nakon što je Kljuić početkom veljače 1992. godine podnio ostavku na mjesto predsjednika stranke, sredinom ožujka u Bugojnu održan je sastanak Glavnog odbora HDZ-a BiH na kojem je za vršitelja dužnosti predsjednika izabran Miljenko Brkić. Budući da se radilo o delikatnom izboru novog čelnika stranke na samom početku rata u Bosni i Hercegovini, vodstvo HDZ-a BiH nije željelo ništa prepustiti slučaju, tako je tijekom sastanka stalno „održavana veza s dr. Franjom Tuđmanom“ (Rotim, 1999: 269).¹⁰ Isto tako, u Ljubuškom je 22. lipnja 1992. godine održana sjednica Predsjedništva HDZ-a BiH, članova Vlade Bosne i Hercegovine, nekih zastupnika u bosanskohercegovačkoj Skupštini i Predsjedništva HDZ-a Ljubuški, a na sjednici je sudjelovao i predsjednik Izvršnog odbora HDZ-a Stjepan Mesić. U radu Drugoga općeg sabora HDZ-a BiH, koji je održan u ratnim uvjetima 14. studenog 1992. godine u Mostaru, sudjelovali i „visoki gosti iz Republike Hrvatske“: Ivić Pašalić, Gojko Šušak, Vice Vukojević, Perica Jurić i Muhamed Zulić. Na tom je Saboru novoizabrani predsjednik stranke Mate Boban u svom govoru rekao da su članovi HDZ-a stvorili Hrvatsku zajednicu Herceg-Bosnu, koja je zajednička želja cijeloga hrvatskog naroda, te su „uz veliko razumijevanje i pomoć HDZ Republike Hrvatske uspjeli da hrvatski narod u BiH ne bude zaklan, da hrvatske kuće nisu u većoj mjeri spaljene i opljačkane“ (Rotim, 1999: 272). I konačno, potkraj travnja 1995. godine održana je u Mostaru druga sjednica Središnjeg odbora, na kojoj je pod predsjedanjem Darija Kordića održana rasprava o provedbi Vašingtonskog sporazuma. „Doprinosu radu“ Središnjeg odbora HDZ-a BiH dali su i Ivan Milas te Ivić Pašalić kao predstavnici Središnjeg odbora HDZ-a iz Hrvatske.

Pored takve snažne organizacijske kontrole koju je Tuđman provodio nad vodstvom bosanskohercegovačkog HDZ-a, postojala je i vrlo visoka razina programsko-ideološkog preklapanja dvaju HDZ-ova. Hrvati u Bosni i Hercegovini, a time i HDZ kao njihov legitimni

¹⁰ Ulogu Tuđmanova operativca tada je odigrao Stjepan Mesić, koji je, kao predsjednik Izvršnog odbora HDZ-a, „uspješno obavio zadatak smjenjivanja Kljuića“, da bi potom „na mjesto šefa stranke instalirao, kao kompromisno rješenje, Miljenka Brkića“ (Radoš, 2005: 108).

predstavnik, od samog su početka oduševljeno prihvatili i podržali Tuđmanov zahtjev za „teritorijalnom cjelinom hrvatskog naroda u njezinim povijesnim i prirodnim granicama“, te je stoga svaki „povijesni dokument“ kojeg je donijelo vodstvo HDZ-a u Bosni i Hercegovini polazio upravo od toga zahtjeva. U tom pogledu Čović i dr. naglašavaju kako je „politička platforma opće pomirbe domovinske i iseljene Hrvatske, sa svrhom da svaki čovjek sam odlučuje o svojoj sudbini u slobodnoj i suverenoj vlastitoj državi Hrvatskoj koju je prezentirao karizmatični vođa, kakav je bio dr. Franjo Tuđman, naišla na plebiscitarnu potporu cjelokupnog hrvatskog naroda“ (Čović i dr., 2010: 139).¹¹ Zasigurno najvažnijim dokumentom može se smatrati *Politička povelja HDZ BiH* koja je donesena na sjednici Glavnog odbora 24. listopada 1992. godine.¹² U Povelji je jasno istaknuto programsko i ideološko jedinstvo HDZ-a u Bosni i Hercegovini s matičnom strankom u Hrvatskoj, ali i organska povezanost Hrvata u Bosni i Hercegovini s cjelinom hrvatske nacionalne zajednice u Hrvatskoj. Dapače, parcijalnim interesima hrvatskog naroda u Bosni i Hercegovini pretpostavljeni su interesi cjeline. U prvom članku stoji da je „Hrvatska demokratska zajednica BiH sastavni dio jedinstvene Hrvatske demokratske zajednice kao što su hrvatski narod i njegova u BiH dio istog hrvatskog narodnog bića. Zahvaljujući uvjerljivo izraženom povjerenju na proteklim izborima, HDZ BiH je legitimni predstavnik hrvatskog naroda u Bosni i Hercegovini. U svojoj politici zastupa njegove interese onako kako odgovara vitalnim interesima čitavog hrvatskog naroda, vodeći računa o političkim, gospodarskim, društvenim i kulturnim okolnostima sredine u kojoj djeluju, jednako kao i o međunacionalnim,

¹¹ Pod „Domovinom“ se tada nije shvaćala samo Hrvatska, već i dijelovi Bosne i Hercegovine u kojima su živjeli Hrvati. U *Programskim načelima* koja je HDZ BiH uputio javnosti 2. studenog 1990. godine po prvi put se spominje, između ostalog, kako će HDZ BiH „okupljati sve ljude dobre volje u Domovini i u tuđini“ (Mijatović, 1999: 132).

Sukladno takvom shvaćanju domovine, pod pojmom „Domovinski rat“ bosanskohercegovački Hrvati isključivo podrazumijevaju rat u Hrvatskoj i onim prostorima u Bosni i Hercegovini na kojima su živjeli, a ne rat u cijeloj Bosni i Hercegovini. Zanimljiv je u tom pogledu događaj iz lipnja 2000. godine kada je skupina od 27 članova HDZ-a iz Švicarske i Lihtenštajna boravila u Vitezu i Lašvanskoj dolini. U pozdravnom obraćanju svojim domaćinima, visoki dužnosnik švicarskog HDZ-a Tunja Olić kazao je „kako su željeli posjetiti Knin, Vukovar i Vitez, tri hrvatska legendarna grada Domovinskog rata. Knin i Vukovar su posjetili u protekle dvije godine, a sada Vitez i Lašvansku dolinu“ (Rotim, 2002: 372).

¹² Povelju je potpisao tadašnji predsjednik HDZ BiH Mate Boban. Boban je bio najkontroverzniji vođa Hrvata u Bosni i Hercegovini te prvi predsjednik Hrvatske zajednice, a kasnije Republike Herceg-Bosne. Odajući počast „iznimnim ljudima u teškim vremenima“, Čović i dr. u spomen-knjizi izdvajaju samo trojicu – Franju Tuđmana, predsjednika svih Hrvata; Gojka Šuška, olujnog ministra; i Matu Bobana, veliko srce Herceg-Bosne. Po njima je Boban u svomu političkom djelovanju slijedio jasnu vodilju, „a ona je glasila: što god nam kao narodu radili tijekom povijesti; nazivali nas bogumilima, pokušavali poturčiti, uvjeravali da smo Bošnjaci-katolici, silili da budemo Jugoslaveni ili mitili da budemo Bosanci, mi Hrvati u BiH bili smo i ostali dio jedinstvenog hrvatskog naroda; povijesno pravo da pored Hrvatske i Bosnu i Hercegovinu zovemo svojom Domovinom“ (Čović i dr., 2010: 78-79). Gojko Šušak odao je počast Bobanu kao jednom od najvećih Hrvata: „...i onda sam došao na ove prostore. Sreo sam mnogo ljudi, tisuće, desetke tisuća. Ali jedan stoji između njih. I svaka će generacija Hrvata, dok nas bude na ovim prostorima, dok se povijest bude pisala, čitati o ovom vremenu samo jedno; da od Mate u njegovoj generaciji ne bi većeg među Hrvatima“ (Čović i dr., 2010: 80-81).

međudržavnim i međunarodnom kontekstu slobodnih država u Europi“ (Čović i dr., 2010: 37). Nastavljajući „politiku kontinuiteta“ zasnovanu na prethodno donesenima programskim odlukama i poveljama, Treći sabor HDZ-a Bosne i Hercegovine, održan u srpnju 1994. godine, donio je *Programsku deklaraciju* koja sadržajno slijedi *Političku povelju*, ali je od nje eksplicitnija u isticanju identitetskog jedinstva hrvatskoga i bosanskohercegovačkog HDZ-a. U Deklaraciji se preuzima odgovornost za sudbinu hrvatskog naroda u Bosni i Hercegovini, kao i za „ostvarenje strateških interesa hrvatskog naroda“, te se ističe politički kontinuitet u realizaciji programskih zasada Hrvatske demokratske zajednice kao cjeline. Deklaracija nudi vrlo uvjerljivu potvrdu teze o neautentičnoj politici koju je vodio bosanskohercegovački HDZ, kao i o njegovoj programsko-idejnoj ovisnosti o matičnoj stranci u Hrvatskoj. „Hrvatska demokratska zajednica Bosne i Hercegovine narodna je stranka koja okuplja sve slojeve hrvatskog naroda i drugih građana i koja svoj program temelji na načelima kršćanske demokracije. Hrvatska demokratska zajednica Bosne i Hercegovine je sastavnica Hrvatske demokratske zajednice kao planetarne političke organizacije hrvatskog naroda. Temeljni ciljevi i zadaće Hrvatske demokratske zajednice Bosne i Hercegovine utvrđeni su Programskim zasadama i ciljevima Hrvatske demokratske zajednice, usvojenim na I. općem saboru Hrvatske demokratske zajednice. Uz temeljne, Hrvatska demokratska zajednica ima i posebne ciljeve i zadaće“ (Rotim, 1999: 280). Jasno je, dakle, kako se HDZ BiH čvrsto zauzimao za realizaciju temeljnog cilja – postizanje teritorijalnog jedinstva hrvatskog naroda, dok su kao posebni ciljevi istaknuti zaštita hrvatskog naroda na cijelom prostoru Bosne i Hercegovine te ostvarivanje prava na „samoodređenje i oživotvorenje državnosti, samostalnosti i suverenosti u Bosni i Hercegovini“. Naravno, tako definirani politički ciljevi HDZ-a u Bosni i Hercegovini imali su neposrednu legitimacijsku potporu, budući da su se na prvim višestranačkim izborima 1990. godine, kao i na prvim postkonfliktnim izborima 1996. godine, Hrvati u Bosni i Hercegovini gotovo plebiscitarno izjasnili za HDZ-ov politički program. Naime, u Bosni i Hercegovini je 1990. godine živjelo oko 17 posto Hrvata, a HDZ je na izborima za Vijeće građana Skupštine Bosne i Hercegovine, svojevrsnomu prvom domu, dobio oko 16 posto glasova. HDZ-ovi kandidati za članove Predsjedništva Bosne i Hercegovine Stjepan Kljuić i Franjo Boras dobili su čak nešto više od 17 posto glasova. Na izborima za Zastupnički dom Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine 1996. godine, koji su održani neposredno nakon završetka rata u uvjetima bitno izmijenjene demografske strukture, HDZ BiH osvojio je oko 14 posto glasova, dok je njegov kandidat za Predsjedništvo Krešimir Zubak pobijedio s 88,7 posto od ukupno važećih glasova svih birača koji su glasovali za hrvatskog člana Predsjedništva. Postojano visoka potpora Hrvata HDZ-u

BiH održala se i u narednim izbornim ciklusima, a može se objasniti strahom od političke marginalizacije, budući da su se Hrvati našli u položaju izrazito manjinskog bloka u dvoblokovski strukturiranoj Federaciji (vidi Kasapović, 2005: 136-139).

Tablica Rezultati HDZ-a BiH na izborima 1990. i 1996. godine

Godina	1990. ¹		1990. ²		1996. ³	
	Broj	%	Broj	%	Broj	%
Reg. birači	3.018.206	69,0	3.235.360	73,9	3.133.634	71,6
Broj glasača	2.338.727	77,5	2.640.970	81,2	2.487.997	79,4
Nevažeći gl.	80.219	3,4	83.623	3,2	88.123	3,6
Važeći glas.	2.258.508	96,6	2.557.347	96,8	2.399.874	96,4
	Glasovi	%	Glasovi	%	Glasovi	%
HDZ	362.855	16,1	383.279	15,0	338.440	14,1

¹ Rezultati izbora za Vijeće građana Skupštine BiH.

² Rezultati izbora za Vijeće općina Skupštine BiH.

³ Rezultati izbora u Federaciji za Zastupnički dom Parlamentarne skupštine BiH.

Izvor: Kasapović, 2005: 134, 138

Na kraju bih još htio istaknuti i ukratko analizirati posebnu ulogu Mladeži HDZ-a BiH, u čijim se poveljama i odlukama također mogu pronaći nedvosmislene potvrde teze o organizacijskoj, programskoj i interesno-političkoj podudarnosti dviju stranaka, odnosno o vrlo visokom stupnju usuglašenosti o jedinstvenoj državotvornoj nacionalnoj platformi. U *Programskoj povelji* koja je donesena na Prvoj konvenciji Mladeži HDZ-a BiH u listopadu 1994. godine, hrvatska nacionalna povijest interpretirana je i kao povijest Hrvata u Bosni i Hercegovini. Naime, ciljanim odabirom određenih povijesnih činjenica, koje su navedene i u Izvorišnim osnovama Ustava Republike Hrvatske u specifičnoj funkciji rekonstruiranja povijesnog prava hrvatskog naroda na vlastitu državu, pisci Povelje nastojali su dokazati jedinstvo „hrvatskoga nacionalnog korpusa“ i njegovo povijesno pravo na zajednički život u jednoj državi. Tako u uvodu Povelje stoji: „Poučeni državotvornom subjektivnošću hrvatskog naroda od doba stvaranja hrvatskih kneževina u VII. stoljeću, Kraljevstva Hrvata uspostavljenom na ovim prostorima u X. stoljeću, osnutkom Banovine Hrvatske godine 1939., čime je obnovljena hrvatska samobitnost u Kraljevini Jugoslaviji, pozivajući se na proglas HDZ-a 'građanima i Saboru SR Hrvatske i cijelomu hrvatskom narodu' od 29. studenog 1989. godine u kojem je istaknut 'zahtjev za teritorijalnom cjelinom hrvatskog naroda u njezinim povijesnim i prirodnim granicama' i konačno, uspostavom suverenih država Republike Hrvatske i BiH na prvim demokratskim izborima 1990., Mladež HDZ BiH će se

zauzimati za ostvarenje hrvatskih nacionalnih interesa u Bosni i Hercegovini“ (Rotim, 1999: 290). Ti hrvatski nacionalni interesi u Bosni i Hercegovini podrazumijevali su najprije uspostavu Hrvatske republike Herceg-Bosne kao državnopravnog temelja, a zatim njeno pridruživanje Republici Hrvatskoj, jer zbog „specifične raseljenosti hrvatskog naroda u BiH, te zbog iznimne geopolitičke važnosti spomenutih prostora, hrvatski narod ne može biti odvojen od svojega nacionalnog korpusa u matičnoj Republici Hrvatskoj“ (Rotim, 1999: 291). Međutim, budući da je već tada bilo jasno kako Hrvatska republika Herceg-Bosna neće opstati nakon završetka rata, Mladež HDZ-a BiH pokušala je pronaći neke druge, alternativne modalitete ostvarivanja toga cilja hrvatskoga nacionalnog jedinstva. Naime, Vašingtonskim sporazumom iz ožujka 1994. godine bilo je predviđeno da se nakon stvaranja Federacije Bosne i Hercegovine uspostavi Konfederacija između Republike Hrvatske i Federacije Bosne i Hercegovine. Čović i dr. smatraju da je taj *Nacrt sporazuma o konfederaciji* bio samo mamac za hrvatske pregovarače iz Bosne i Hercegovine da pristanu na uspostavu Federacije, jer do *Konačnog sporazuma o konfederaciji* nikada nije došlo. Ipak, jedine nacionalne organizacije koje su donijele odluku o uspostavi konfederalnog odnosa bile su Mladež HDZ-a i Mladež HDZ-a BiH. „Temeljem nacionalnog programa Hrvatske demokratske zajednice i Hrvatske demokratske zajednice Bosne i Hercegovine o nedjeljivosti hrvatskog naroda, te nedjeljivoj političkoj viziji nacionalne organizacije Mladeži Hrvatske demokratske zajednice sa sjedištem u Zagrebu i Mladeži Hrvatske demokratske zajednice Bosne i Hercegovine sa sjedištem u Mostaru“ (Rotim, 1999: 292), na prvoj konvenciji Mladeži HDZ-a BiH donesena je odluka o zasnivanju konfederalnog odnosa. Tom je odlukom stvoreno „jedinstveno vodstvo nacionalne organizacije“ (Ferenčić, 1999: 285), a Mladež HDZ-a BiH „faktički je bila dio nacionalne organizacije MHDZ-a sa sjedištem u Zagrebu sve do lipnja 2002“ (Čović i dr., 2010: 103).

3. Zaključak

Nakon potpisivanja Dejtonskoga mirovnog sporazuma 1995. godine kojim je okončan rat u Bosni i Hercegovini te ustavnim aranžmanima stvoren „najsloženiji politički sustav u Europi“ (Kasapović, 2005: 156) pod protektoratom međunarodne zajednice, počela je slabiti organizacijska i ideološka veza hrvatskoga i bosanskohercegovačkog HDZ-a. Tome je zasigurno pridonijela i politika Međunarodnog suda za ratne zločine u Den Haagu, koji je

optužnicama za ratne zločine podignutima protiv ratnih vođa bosanskohercegovačkih Hrvata obezglavio vojno i političko vodstvo nekadašnje Hrvatske republike Herceg-Bosne. Smrću Franje Tuđmana u prosincu 1999. godine i smjenom vlasti u Hrvatskoj u siječnju 2000. godine dolazi do konačnog raskida *organskih* veza između dviju stranaka. Novo vodstvo hrvatskog HDZ-a promijenilo je svoju politiku prema Bosni i Hercegovini, a time i prema HDZ-u BiH, shvaćajući da su se okolnosti iz 1990-ih radikalno promijenile. HDZ-ova strategija prema Bosni i Hercegovini i Hrvatima koji u njoj žive ispražnjena je od svakoga jasnog sadržaja, a bosanskohercegovački Hrvati postali su samo glasački rezervoar na koji se računa prilikom parlamentarnih i predsjednički izbora u Hrvatskoj. Bosanskohercegovački Hrvati i vodstvo HDZ-a BiH kao njihov legitiman predstavnik počeli su osvještavati realnost dejtonske Bosne i Hercegovine, u kojoj su ostali sami bez izvanjske pomoći i koju su morali početi prihvaćati kao svoju pravu Domovinu. Napuštena je nacionalistička platforma iz 1990-ih koja je zagovarala teritorijalno jedinstvo hrvatskog naroda, pa tako u aktualnom Programu HDZ-a BiH iz 2007. godine stoji da je stranka „nastala kao izraz povijesnih težnji hrvatskoga naroda za jednakošću s drugim narodima, slobodom i demokracijom, kao jedinstvo izvorne hrvatske političke misli i europskoga usmjerenja“, te je „nastupila s jasnim programskim ciljem uspostave demokratske, samostalne i suverene Bosne i Hercegovine, ravnopravnih naroda i građana“ (*Program...2007*: 5). HDZ BiH više nije ogranak hrvatskog HDZ-a u Bosni i Hercegovini, već isključivo autonomna stranka bosanskohercegovačkoga političkog sustava.

Literatura

Arnautović, Suad (2009). *Političko predstavljanje i izborni sistemi u Bosni i Hercegovini u XX stoljeću*. Sarajevo: Promocult.

Baković, Anto (1999). Bio sam uz Hrvatsku, Zagreb i Tuđmana. U: Mijatović, Anđelko (ur.). *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice*. Zagreb: Hrvatska demokratska zajednica, str. 313-319.

Beljo, Ante (1999). Počeci djelovanja Hrvatske demokratske zajednice u Bosni i Hercegovini. U: Mijatović, Anđelko (ur.). *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice*. Zagreb: Hrvatska demokratska zajednica, str. 221-223.

Beljo, Ante (1999). Iseljena Hrvatska u procesu nastanka Hrvatske demokratske zajednice. U: Mijatović, Anđelko (ur.). *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice*. Zagreb: Hrvatska demokratska zajednica, str. 223-251.

Bobetko, Ivan (1999). Čin osnivanja HDZ-a bio je dosta delikatan. U: Mijatović, Anđelko (ur.). *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice*. Zagreb: Hrvatska demokratska zajednica, str. 320-323.

Čizmić, Ivan, Sopta, Marin i Šakić, Vlado (2005). *Iseljena Hrvatska*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.

Čović, Dragan i dr. (ur.) (2010). *Dvadeset godina Hrvatske demokratske zajednice Bosne i Hercegovine 1990.–2010*. Mostar: Hrvatska demokratska zajednica Bosne i Hercegovine.

Đurić, Dragan, Munjin, Bojan i Španović, Srđan (1990). *Stranke u Hrvatskoj*. Zagreb: NIRO „Radničke novine“.

Ferenčić, Neven (1999). Mladež Hrvatske demokratske zajednice. U: Mijatović, Anđelko (ur.). *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice*. Zagreb: Hrvatska demokratska zajednica, str. 285-293.

Kasapović, Mirjana (2005). *Bosna i Hercegovina: podijeljeno društvo i nestabilna država*. Zagreb: Politička kultura.

Mijatović, Anđelko (1999). Deset godina Hrvatske demokratske zajednice (kronologija). U: Mijatović, Anđelko (ur.). *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice*. Zagreb: Hrvatska demokratska zajednica, str. 95-221.

Program Hrvatske demokratske zajednice Bosne i Hercegovine, Mostar, 2007.

Radoš, Ivica (2005). *Tuđman izbliza*. Zagreb: Profil international.

Rotim, Karlo (1998). *Obrana Herceg-Bosne 2*. Široki Brijeg: „Franjo Kluz“.

Rotim, Karlo (1999). *Obrana Herceg-Bosne 1 (drugo izdanje)*. Široki Brijeg: „Franjo Kluz“.

Rotim, Karlo (2002). *Obrana Herceg-Bosne 3*. Široki Brijeg: Hercegtisak.

Šeks, Vladimir (1999). Svim snagama u stvaranju HDZ-a i suverene Republike Hrvatske. U: Mijatović, Anđelko (ur.). *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice*. Zagreb: Hrvatska demokratska zajednica, str. 440-443.

Tuđman, Franjo (1999). Hrvatska demokratska zajednica – stožer hrvatske slobode. U: Mijatović, Anđelko (ur.). *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice*. Zagreb: Hrvatska demokratska zajednica, str. 7-12.

Valenta, Anto (1999). Početci javljanja, nastajanja i osnutka HDZ-a u Vitezu. U: Mijatović, Anđelko (ur.). *Deset godina Hrvatske demokratske zajednice*. Zagreb: Hrvatska demokratska zajednica, str. 461-465.

Summary

The author analyzes the formation and activities of the HDZ of Bosnia and Herzegovina during the 1990s, starting with the premise that the HDZ BiH has not acted as an indigenous party in the political system of Bosnia and Herzegovina, but primarily as a branch of the Croatian HDZ. HDZ BiH has played a dual strategic game whose aim was a territorialization of Bosnia and Herzegovina and joining with Croatia those parts of the country on which the Croats claimed their “historical rights”. Reconstructing the ideological and organizational patterns of the HDZ BiH, the author offers persuasive interpretive arguments for the thesis of his Bosnian non-autochthony. Even the former name of the party “HDZ in BiH” or “HDZ for BiH” on the most general identity level suggested a unique national platform according to which the Croatian people should live in one state in its historical borders. After the signing of the Dayton Peace Accords in 1995 the organizational and ideological links between the Croatian and Bosnian HDZ started to weaken. Tudjman’s death in December 1999 and the change of government in January 2000 indicated a final termination of *organic* connection between the two parties.

Key words: Croatian Democratic Union (HDZ), Bosnia and Herzegovina, Croatian Community of Herceg-Bosnia, Franjo Tudjman